

DR. TIHANYI MIKLÓS

A katonai szolgálat és a vallásszabadság konfliktusa**Conflict between military service and freedom of religion****Absztrakt**

A műben tárgyalt probléma alapját az képezi, hogy az állampolgári kötelezettségként jelentkező honvédelmi kötelezettségnek részét képezi a szolgálati kötelezettség, amelynek fegyverrel történő ellátása konfliktusba kerülhet az egyén belső lelkiismereti, vallási meggyőződésével. A magyar jogfejlődést vizsgálva megállapítható, hogy a rendszerváltást közvetlenül megelőző időszakig nem volt lehetőség arra, hogy ezt a konfliktust valaki a fegyver nélküli, avagy a polgári szolgálat választásával oldja fel. 1989 után széles körben nyílt erre lehetőség. 2011-ben kiadott honvédelmi törvény az előző időszaktól eltérően szigorúbb szabályok között, szélesebb állami diszkréciót lehetővé téve szabályozza az alternatív szolgálat lehetőségét. A műben bemutatásra kerülnek a nemzetközi standardok, illetve az ezek mentén kialakult nemzetközi gyakorlat.

Abstract

The foundation if the issue discusses in the writing is the use of weapons in the military service which is part of the duty of the citizen may conflict with ones conscience and religious belief. Examine the development of Hungarian law we can conclude that it was not possible to resolve this conflict without the use of weapons or by choosing civilian service up until the time shortly before the charge of regime. After 1989 this choice was widely available. The law of defense published in 2011 unlike the previous time period provides more strict rules but wider government discretion conarnirs/governing the possibility of alternative military service. So the writing introduces the international standards and the practice that developed along these lines.

1. A HONVÉDELMI KÖTELEZETTSÉG ÉS A LELKIISMERETI MEGGYŐZŐDÉS
KONFLIKTUSA

A polgári, illetve a fegyver nélküli katonai szolgálat helye, szerepe az általános honvédelmi kötelezettség keretein belül nyer értelmet, mint olyan lehetőség, amely alkalmas arra, hogy a hadkötelezettség alanyának lelkiismereti meggyőződésére tekintettel feloldja azt a belső konfliktust, amely a katonai szolgálat, illetve az általa vallott meggyőződés között fennáll.

Az általános honvédelmi kötelezettségek rendszere személyes honvédelmi kötelezettséget (személyes szolgálatot) és vagyoni szolgáltatást foglal magába, amely alapján a Magyarország területén lakóhellyel rendelkező és nagykorú magyar állampolgárságú természetes személy – a haza védelme érdekében – általános honvédelmi kötelezettségként személyes szolgálatot köteles teljesíteni és vagyoni szolgáltatásra kötelezhető.

A személyes honvédelmi kötelezettség formái a megelőző védelmi helyzet és a rendkívüli állapot idején a hadkötelezettség, rendkívüli állapot idején a honvédelmi munkakötelezettség, békeidőszakban és minősített helyzetekben pedig a polgári védelmi kötelezettség. A vagyoni szolgáltatás formái a gazdasági szolgáltatás és az anyagi szolgáltatás.

Az általános hadkötelezettség alapján rendkívüli állapot idején és megelőző védelmi helyzetben minden magyar állampolgárságú és a Magyar Köztársaság területén lakóhellyel rendelkező nagykorú, 18-40 év közötti férfi hadköteles. A hadkötelezettség a tájékoztatási (adatszolgáltatási), a bejelentési (adatváltozás-jelentési), a megjelenési és a szolgálati kötelezettséget foglalja magába.¹

A valós konfliktust a hadkötelezettség részét képező szolgálati kötelezettség és a lelkiismereti meggyőződés ellentmondása eredményezi. Míg az előző Alaptörvényben foglalt kötelezettség, addig a másik ugyancsak az Alaptörvényben biztosított jog. Annak bemutatására kívánunk vállalkozni, hogy milyen lehetőségek kínálóznak egy alkotmányos kötelezettség, illetve egy alkotmányos jog konfliktusának feloldására.

A polgári szolgálat, illetve a fegyver nélküli katonai szolgálat tárgyalásakor élesen el kell határolnunk egymástól a két szolgálati formát. Az előző szolgálat nem csupán a fegyverviselést utasítja el, hanem a katonai kötelekben való bármimemű szerepvállalást. Az utóbbi szolgálati forma csupán a fegyveres szolgálatot tartja elfogadhatatlannak, de elismeri a fegyver nélküli katonai szolgálat létjogosultságát.

2. VAN-E TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYE AZ ALTERNATÍV KATONAI SZOLGÁLATNAK?

A fegyver nélküli szolgálat korántsem új keletű intézmény a magyar honvédelmi igazgatásban. A dolog természetéből eredően elsőként a katonai alakulatokat kísérő és ott szolgálatot végző lelkészek voltak azok, akik fegyver nélkül láttak el szolgálatot. A katonai lelkészet sui generis fegyver nélküli szolgálatot jelent. Sajátos jellege abból fakad, hogy a katonaság mellett állandó szolgálatot ellátó lelkész részét képezi az alakulatnak, osztozik annak sorában, viszont feladatainak ellátásával összeegyeztethetetlen a fegyveres szolgálat.

Kérdésként merül fel, hogy a fegyver nélküli katonai szolgálat elfogadásához történeti előzményként szolgál-e a lelkészek katonai szolgálata, avagy attól függetlenül jött létre a XX. századi liberalizmus eredményeként.

Az első német nemzeti zsinaton 742. április 21-én kihirdetett „Concilium germanicum” rendelte el a rendszeres katonai lelkipásztori szolgálatot. A zsinat második kánonjában a

¹ Lakatos László: Honvédelmi igazgatás Bp. 2012.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

következő határozatot olvashatjuk: „Szigorúan megtiltjuk a papoknak, hogy fegyvert hordozzanak és háborúba vonuljanak, kivéve azokat, akik szentmise végzésére és az ereklyék gondozása céljából vannak kirendelve a hadsereg kíséretére. Így jogában áll a fejedelmnek a püspökök közül egyet vagy kettőt káplánjaikkal és papjaikkal maga mellé rendelni. Minden seregszereparancsnok rendelkezék egy áldozópappal, aki jogosult a bűnbánó bűneit megítélni, és azokra megfelelő vezeklést kiróni.” Később 1279-ben a budai zsinaton tiltották el a papokat a fegyverviseléstől, addig nem volt ritka, hogy a tábori papok is fegyvert fogtak. A papok csak védelmi jellegű harcokban vehettek részt, tevékenységük kizárólag a katonák buzdítására terjedhetett ki. Ez az intézkedés a vezető papi rétegre nem vonatkozott. Ennek gyökere a banderális hadsereg szervezésében keresendő, hiszen, az 1435. évi dekrétum első cikkelye egyértelműen megköveteli a főpapságtól, hogy bandériumaikkal és katonáikkal együtt a király segítségére siessenek háború esetén. A főpapi rend tehát hivataluk, illetve az ezzel járó birtokaik után kiadott csapatokkal honvédelmi kötelezettséget voltak kötelesek teljesíteni, melynek részét képezte a csapatállítás, illetve alkalmasint annak vezetése.

Szépen fogalmazza meg 1542. évi (besztercebányai) XLI. törvénycikk a táborba küldött papok feladatait: „a táborozóknak az Isten evangeliumát hirdessék, vétkeiket jóvá tegyék, gyónásaikat meghallgassák, és a keresztény vallás férfias megvédésére mindenkit lelkecsítsenek és buzdítsanak. Ugyanezen tc. 1. §-a arról rendelkezik, hogy a király parancsára minden monostorból két szerzetes tartozik a táborba menni. Az uralkodó tehát katonák mellett papokat, szerzeteseket is hadba hívott, őket azonban egyértelműen a küldetésüknek megfelelő lelki szolgálatra rendelte.

A reformációval együtt felmerült a reformált katonák lelki gondozásának igénye is. A református egyház komjáti zsinata 1623-ban tiltotta meg a papjai számára a fegyveres harcban való részvételt.² Ezzel nem a katonai szolgálat alól, hanem a tényleges fegyveres küzdelemtől vont ki lelkészeit az egyház. Ez nem jelentette azt, hogy katonai lelkészként részt vehettek volna a honvédelemben, hiszen ekkor még nem vált lehetővé a protestáns katonai lelkigondozás. Erre csak 1797-től nyílt lehetőség. Ekkor viszont a mindösszesen 3 református lelkész hadnagyi fizetésért katonai lelkészi szolgálatot vállalt.

A keresztény egyházak lelkészei számára az isteni parancsból eredő feladat a lelkek gondozása, pásztorolása, nem pedig a fegyveres szolgálat. Az egyház szolgálói ezt a hivatást a mindenkorai hadseregben a hadsereg szerves részeként a katonákéval azonos ellátás ellenében teljesítették. Ekként tehát katonai szolgálatot láttak el fegyver nélkül.

Mindazonáltal látnunk kell, hogy a lelkészek tábori szolgálata nem feleltethető meg a lelkiismereti alapú fegyver nélküli szolgálatnak. Hiszen a tábori lelkészek esetében nem lelkiismeretükkel, hanem választott hivatásukkal összeegyeztethetetlen a fegyveres szolgálat. Az, hogy a hivatás választása önmagában is lelkiismereti meggyőződésből eredt, nem változtatja meg ezt a tézisémet, mivel az azonos vallási nézeteket vallók közül nem mindenki választotta a papi szolgálatot. Ekként tehát nem mindenki mentesült a fegyveres

² Dezső László: Bevezetés a katonai lelkigondozásba I. könyv Bp. 1941.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

szolgálat alól, hanem csak az, aki hivatásként a papi szolgálatot választotta. Mindezek alapján úgy véljük, hogy a lelkiismereti okból ellátott fegyver nélküli szolgálat gyökerei nem a papok tábori szolgálatában keresendők.

A polgári szolgálat esetében fel sem merül a történelmi előzmény lehetősége, ehhez hasonló jogintézménnyel a XX. század előtt nem találkoztunk.

3. AZ ALTERNATÍV SZOLGÁLAT HAZAI HELYZETE

A honvédelemről szóló – ma már hatályban nem lévő – 1993. évi CX. törvény (továbbiakban: Hvt.), a honvédelmi kötelezettség részét képező szolgálati kötelezettség fegyveres teljesítésének alternatívájaként ismeri el a fegyver nélküli, illetve polgári szolgálatot. Hasonló képen szabályozta a kérdést a – ma már szintén hatálytalan – Honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. évi CV. törvény. A szabályozás különbözősége annyiban állt, hogy időközben megszűnt – pontosabban szólva háború veszélyig felfüggesztésre került – a sorkatonai szolgálat.

A – jelenleg hatályban lévő – honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény (továbbiakban: HMMH tv.) részben visszautalva a korábbi szabályozás szövegére, részben azt újra szabályozva ugyancsak érinti a tárgyalt kérdéseket.

Az alternatív szolgálat lehetősége akkor merül fel, amikor a honvédelmi kötelezettség részét képező szolgálati kötelezettség teljesítése nem önkéntes alapon, hanem állami kényszer hatására – sorozással – kerül teljesítésre. Magyarországon jelenleg felfüggesztésre került a sorozás intézménye. Ez a helyzet addig tart, amíg az országot háborús veszély nem fenyegeti.

A professzionális hadseregek – miként a Magyar Honvédség is – katonái a foglalkozás szabad megválasztásának jogával élve döntenek a fegyveres szolgálat mellett. Esetükben fel sem merül a lelkiismereti szabadság korlátozásaként a honvédelmi kötelezettség teljesítésével rendszerint együtt járó fegyveres szolgálat. Más volt a helyzet a 2004-ig fennálló általános hadkötelezettségen nyugvó tömeghadsereg esetében. Illetve ugyancsak eltérő helyzetet eredményezne, ha háborús helyzetre tekintettel ismét bevezetésre kerülne az általános hadkötelezettség. A sorozott állomány számára a hadsereg kötelékébe való belépés nem önkéntes alapon történik, hanem kikényszeríthető állami akarat hatására. A kényszer legitím jogi alapját az állam azon kötelezettsége adja, amely alapján gondoskodnia kell területi integritásának sérthetetlenségéről, ezzel együtt pedig lakosainak biztonságáról is. A sorozott katona esetében konkurálhat egymással a lelkiismereti szabadság és a szintén alkotmányos alapokon nyugvó honvédelmi kötelezettség. Ennek a lelkiismereti konfliktusnak a feloldására jött létre a fegyver nélküli katonai, illetve a – ma már nem választható – polgári szolgálat.

A fegyver nélküli teljesíthető honvédelmi kötelezettség alapja abban keresendő, hogy az érintett számára feloldhatatlan lelkiismereti konfliktust okozhat, ha nézeteivel ellentétes módon fegyvert kell használnia. A polgári szolgálat alapja pedig olyan lelkiismereti konfliktus

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

tus lehet, amely nem csupán a fegyveres, de a katonai szervezetben való fegyver nélküli szolgálattal is összeegyeztethető.

A lelkiismereti konfliktus alapját tulajdonképpen a személyiséget meghatározó értékek versengése, konfliktusa okozza. Az egyén olyan helyzetbe kerül, ahol az egymással ellentétes elvárások konkurálnak. Ilyen esetben alapvetően három út áll a személy előtt: 1. Elhagyja valamelyik alapvető értéket és azonosul a másikkal; 2. Racionalizálja az értékeket, melynek sokféle formája képzelhető el; 3. Kategorizálja a magatartási szabályait. Ha pedig egyik lehetőséget sem képes alkalmazni, akkor új viselkedésmintát fejleszt, ami személyiségzavart eredményezhet.³ Az alternatív szolgálatok lehetősége jogi megoldást nyújt az értékalapú lelkiismereti konfliktusokra.

Az alternatív szolgálatok alapja a lelkiismereti meggyőződés, ezért elkerülhetetlen annak vizsgálata, hogy ez milyen kapcsolatot mutat a vallási meggyőződéssel. Ugyanis kérdésként merülhet fel, hogy a honvédelmi kötelezettek mely köre élhet az alternatív szolgálat lehetőségével. Kizárólag azok, akik vallási nézeteikkel nem tudják összeegyeztetni a fegyveres szolgálatot, vagy azok is, akik nem vallási, hanem egyéb erkölcsi, ideológia nézeteikkel kerülnének konfliktusba a fegyveres szolgálat vállalásával? Másként megfogalmazva: az alternatív szolgálat nem kizárólag vallási alapon biztosított lehetőség, hanem bármilyen lelkiismereti meggyőződés kellő alappal szolgálhat rá, ha annak lényegi tartalmával ellentétes a fegyveres szolgálat?

E tekintetben kellő eligazodást nyújt számunkra az Alkotmánybíróság 46/1994. (X.21.) számú határozata, amely korábbi határozatok továbbfejlesztésével megállapította, hogy az állam senkit nem kényszeríthet olyan helyzetbe, amely meghasonlásba vinné önmagával, azaz amely összeegyeztethetetlen a személyiséget meghatározó valamely lényeges meggyőződéssel. Az államnak nemcsak az a kötelessége, hogy ilyen kényszertől tartózkodjék, hanem az is, hogy lehetővé tegye — ésszerű keretek között — az alternatív magatartást.⁴ A lelkiismereti szabadság és a vallásszabadság pedig külön is nevesített joga azt ismeri el, hogy a lelkiismereti meggyőződés, s ezen belül adott esetben a vallás, az emberi minőség része, szabadságuk a személyiség szabad kibontakozásához való jog érvényesülésének feltétele.⁵ A lelkiismeret fogalmának ez az értelmezése lehetővé teszi, hogy a hadköteles minden olyan indokra hivatkozhasson fegyver nélküli katonai, illetve polgári szolgálat kérelmezésekor, amely összefüggésbe hozható a személyiségét meghatározó valamely lényeges meggyőződéssel, legyen az vallási, erkölcsi vagy egyéb természetű. Ennek megfelelően az alternatív szolgálat alapjául szolgáló indokok nem kizárólag vallási jellegűek, lehetnek, hanem bármilyen belső meggyőződéseken alapulóak. Ez a belső meggyőződés lehet tehát filozófiai, avagy ideológiai irányzat is. Ugyanakkor a dolog természetéből adódó, hogy elsősorban vallási közösségek tagjai hivatkoztak korábban lelkiismereti

³ Waldo W. Burchard: Role conflicts os military chaplains American Sociological review Vol 19. No. 5. oct. 1954.

⁴ (ABH 1991, 297, 313)

⁵ (ABH 1993, 48, 51)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

okokra. Azért beszélhetünk múlt időben, mert 2004-ben megszűnt a békeidőszaki sorkatonai szolgálat, ezért jelenleg sem fegyver nélküli, sem pedig polgári szolgálat nem működik. Ugyanakkor ezek lehetőségét továbbra is szabályozási körébe vonja a HMH tv. olyan időszakokban, amikor háborús veszélyre tekintettel ismét elrendelésre kerül az általános hadkötelezettség alapján történő sorozás.

A katonai szolgálat fegyver nélkül való ellátása, vagy polgári szolgálattal történő kiváltása a vallási közösségek körében nem új keletű igény. Egyes vallási irányzatok (pl. Jehova Tanúi Gyülekezet, Krisztusban Hívó Nazarénus Gyülekezet, Reformadventista Egyház) alapvető tanításaival ellentétes a fegyveres szolgálat ellátása, ezért részükről hazai megjelenésükkel egy időben felmerült igény a fegyver nélküli szolgálat ellátása.⁶ A XX. század egymást követő antidemokratikus berendezkedéseiről elmondható, hogy ezekkel a törekvésekkel szemben egyaránt elutasítóak voltak, mi több, megvalósítóikat büntetőjogi szankciókkal sújtották.

Csapody Tamás említést tesz arról, hogy az említett egyházak számára 1974-től kezdve lehetőség nyílt, hogy a fegyver nélküli szolgálathoz hasonló szolgálattal teljesítsék sorkatonai kötelezettségüket.⁷ Ennek jogi lehetőségei azonban tényleges módon az 1989. évi alkotmánymódosítással nyíltak meg. Az Alkotmány 70/H. § (2) bekezdése alapján az állampolgárok az általános honvédelmi kötelezettség alapján fegyveres vagy fegyver nélküli katonai szolgálatot, illetőleg törvényben meghatározott feltételek szerint polgári szolgálatot teljesítenek. Ezt a lehetőséget a Hvt. szabályozta először részleteiben.

Az alkotmányban biztosított jog gyakorlását a honvédelmi igazgatás medrébe terelte a jogalkotó. Minthogy az általánosnak tekinthető fegyveres katonai szolgálathoz képest kivételnek tekinthető a fegyver nélküli szolgálat, elfogadhatónak tűnik az a szabályozás, hogy ezt a hadkötelesnek a katonai nyilvántartásba vételt követően, legkésőbb a katonai eskü letételéig kellett benyújtania. A tartalékos, és póttartalékos állomány helyzete annyiban tért el, hogy nekik a kérelem benyújtására a behívóparancs kézbesítéséig volt lehetőségük. A lehetőség tehát adott volt, hogy bárki még a katonai szolgálat megkezdése előtt kérje, hogy fegyver nélkül teljesíthesse honvédelmi kötelezettségét. Ha valaki ezt elmulasztotta volna, még akkor is lehetősége nyílt rá, a bevonulást követően, egészen az eskü letételéig.

Ezt követően tényleges módon már nem nyílt lehetőség a honvédelmi kötelezettség alternatív teljesítésére. Ez viszont felveti annak problémáját, hogy a jogalkotó úgy tekintette a felesküdtöt katonát, mint akinek világnézete már nem változhat. Ugyanis annak lehetősége kizárt volt, hogy valaki az eskü utáni szolgálati ideje alatt kérje a fegyver nélküli szolgálatot. Ugyanígy kizárt volt az is, hogy aki egyszer megkapta az engedélyt a fegyver nélküli szolgálatra, az később saját maga kérelmezze a fegyveres katonai szolgálat ellátását. Ezzel viszont úgy véljük sérült a katona vallásszabadsághoz való joga, minthogy ezen jog részét képezi nem csupán a szabad vallásválasztás és gyakorlás, hanem a szabad vallás

⁶ A Jehova Tanúi Gyülekezet már 1913-ban elindította Őrtony című – ma is ugyanezzel a névvel kiadott – folyóiratát. 1918-ban, már kimutatható kisegyházként jelent meg a népszámlálás adataiban.

⁷ Csapody Tamás: A polgári szolgálat Magyarországon Valóság 1999. 42.-évf 10.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

elhagyás is. A vallás elhagyásának lehetősége nem tükröződött a honvédelmi kötelezettség alternatív teljesítésének szabályaiban. Így volt ez annak ellenére, hogy mind az ENSZ, mind pedig az Európai Parlament a hazai szabályozástól eltérően arra az álláspontra helyezkedett, hogy meg kell adni a lehetőséget a katonai szolgálat ideje alatt is arra, hogy lelkiismereti okokból kérvényezze valaki a szolgálat jellegének módosítását.⁸

E tekintetben tehát nem osztjuk fenntartás nélkül az AB álláspontját. A már korábban hivatkozott határozatában az AB arra a megállapításra jutott, hogy a szolgálati kötelezettség teljesítéséhez, fegyvelmezett végrehajtáshoz fűződő érdek a polgári szolgálat teljesítésére engedélyt kapott hadköteles esetében is kielégítően indokolja, hogy az engedély megadása után szolgálati idejét töltse le, s ne kérje át magát fegyveres szolgálatra. Ezt a szabályt az AB a lelkiismereti szabadság arányos korlátozásaként fogadta el. Úgy véljük, az államot képviselő honvédségre legfeljebb adminisztratív terheket rótt volna a fegyveres szolgálat ellátására utólag benyújtott kérelem elbírálása, teljesítése. Ezzel nem sérült volna a szolgálati kötelezettség, hiszen csupán arról lehetett volna szó, hogy valaki, aki korábban engedélyt kapott egy kivételes szolgálati forma teljesítésére, lelkiismereti meggyőződésének megváltozásával visszatért volna a főszabályt jelentő fegyveres szolgálatához. A határozatban szereplő „fegyvelmezett végrehajtáshoz fűződő érdek” pedig korántsem jelent alkotmányos érdeket, amelyre hivatkozással bárki alapjogát korlátozni lehetne. A szervezeten belüli fegyvelmezés fenntartása a honvédség saját feladata, amelynek ellátásához akkor is és most is minden eszköz rendelkezésére áll.

Nem kerülhetjük meg annak a dogmatikai kérdésnek a vizsgálatát, hogy a korábbi szabályozás alapján a fegyver nélküli, illetve polgári szolgálat teljesítésére irányuló kérelem elbírálásakor mi volt az állam szerepe. Engedélyezte az alternatív szolgálatellátást, vagy elismerve, hogy az a lelkiismereti és vallásszabadsághoz való jog megélésének egyik formája, pusztán biztosította, avagy meghatározott törvényi feltételek teljesülése esetén tiltotta annak gyakorlását. Nem vitatható módon különbség van aközött, hogy az állam engedélyezi egy jog gyakorlását, avagy azt alanyi jogként elismerve biztosítja, szerepét legfeljebb arra korlátozva, hogy az alkotmányos érdekek biztosítása érdekében törvényben meghatározott esetekben éljen a tiltás lehetőségével.

A Hvt. egyértelmű választ adott a kérdésre, amikor úgy rendelkezett, hogy „A fegyver nélküli katonai szolgálat, valamint a polgári szolgálat – lelkiismereti okból kért – engedély alapján teljesíthető.”⁹ Vagyis a jogalkotó arra az álláspontra helyezkedett, hogy a fegyver nélküli, illetve a polgári szolgálat választásának joga nem tekinthető alanyi jognak. Mindaonáltal az AB is erre az álláspontra helyezkedett a már hivatkozott határozatában.

Ennek megfelelően a benyújtott kérelmet el lehetett utasítani, ha a lelkiismereti okra való hivatkozás alaptalansága volt megállapítható. Más esetben a honvédelmi igazgatási szervnek kérelmet el kellett fogadnia. Nehéz annak meghatározása, de még csak körülírni

⁸ ENSZ Emberi Jogi Bizottság 1993. március 8. 49. ülésének jegyzőkönyve, E/CN.4/1993/L.107, illetve EP határozata az emberi jogok tiszteletben tartásáról az Európai Közösségben (A3-0025/92)

⁹ 1993. évi CX. tv. 92. § (2) bekezdés

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

sem nagyon lehet, hogy milyen lelkiismereti indok az, amely meggátolja az egyént a fegyveres szolgálat ellátásában. Ezért is mondtuk, hogy ez bármilyen személyes meggyőződés lehet, úgy vallási, mint más világnézeti, vagy éppenséggel filozófiai szemlélet. Egyedül annak van jelentősége, hogy az egyén számára a belső szuverén meggyőződése olyan éles ellentétben legyen a fegyveres szolgálattal, amely számára vállalhatatlan. Ennek megítélése azért tartozhat állami kompetenciába, mert az államnak nem pusztán az alapvető jogok védelmét kell biztosítania, hanem az ország fegyveres védelmét is, amelyhez elengedhetetlen a katonai szolgálat működtetése. A védelmi képesség fenntartása a lelkiismereti szabadságot biztosító alkotmányos rend fennmaradásának is feltétele. Ezért legitim cél szól a lelkiismereti szabadság ilyen módon történő korlátozása mellett. Figyelembe kell venni továbbá azt, hogy az egyenlő elbánásnak nemcsak a jogok, hanem az állampolgári kötelességek, s így a honvédelmi kötelezettséggel járó terhek tekintetében is érvényesülnie kell.

Érdemes körüljárni, hogy ténylegesen milyen terjedelmű korlátozást jelentett az, hogy az állam közigazgatási eljárásban engedélyezhette az alternatív szolgálatellátást. A korlátozás, vagyis az engedély megtagadásának törvényi indoka az volt, – és a fegyver nélküli szolgálat esetében ma is az – hogy a lelkiismereti indokra való hivatkozás alaptalansága kerül megállapításra. Mivel a szabályozás a fegyver nélküli szolgálat esetében lényegét tekintve nem változott, ezért múltat és jelent egy helyen vizsgáljuk.

A problémát az eredményezi, hogy kizárólag az egyén van abban a helyzetben, hogy el tudja dönteni, számára mi egyeztethető össze a lelkiismereti meggyőződésével. Ha az államra bízánk annak megítélését, hogy mely belső meggyőződés ellentétes a fegyveres szolgálattal, akkor könnyen eljutnánk oda, hogy az államnak adott esetben vallási kérdésekben kelljen állást foglalnia. Ez pedig nem csupán a vallásszabadságot, de az egyházak államtól való elválásztásának elvét és alkalmasint vallási érzékenységet is sérthet azáltal, hogy az állam különbséget tesz felekezeti meggyőzések között. Ezért az állam szerepe nem annak a kérdésnek az eldöntése, hogy az egyén által a kérelem beadásakor megvalóított indok milyen valóságtartammal bír. Nem azt kell – és nem is lehet – vizsgálni, hogy a kinyilvánított lelkiismereti meggyőzést tényleges módon követi-e a hadköteles, nem is azt, hogy a meggyőződés rendszerbe foglalt tételei ténylegesen tiltják-e fegyveres szolgálatot, hanem azt, hogy maga az indok ténylegesen lelkiismereti alapokon nyugszik-e és ha igen, akkor ez olyan-e, amivel az egyén saját bevallása szerint nem tudja összeegyeztetni a fegyveres szolgálatot. Ennek megfelelően az állam a kinyilatkoztatott meggyőződés igazságtartamában nem foglalhatott – és ma sem foglalhat – állást, hanem azt kellett és kell eldöntenie, hogy az egyén számára – saját bevallása szerint – jelent-e feloldhatatlan lelkiismereti konfliktust a fegyveres szolgálat, vagy sem. Az állami döntés kiindulópontja az egyén saját nyilatkozata, ezért a lelkiismereti indok megalapozatlansága, mint elutasítási indok, önmagában még nem jelent aránytalan korlátozást. Ugyanakkor hiányoztak és jelenleg is hiányoznak a jogi szabályozásból azok a standardok, amelyek alapján ki lehet azt jelenteni, hogy mely kérvény esetében megalapozatlan a lelkiismereti indokra hivatkozás.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

Standardok hiányában egyszerre van lehetősége az államnak túlzott mértékű korlátozásra és az egyének pedig arra, hogy a meggyőződésen nyugvó liberális megengedő szabályozással visszaéljen. Ez utóbbi problémának nincs relevanciája, mert bármilyen joggal vissza lehet élni. Alapvető jogok biztosításakor egyetlen szabályozás kiindulópontja sem lehet az, hogy pusztán a jövőbeni lehetséges – talán soha be nem következő – visszaélések elkerülése érdekében gátakat beépítve az állam korlátozza a jog elérését, gyakorlását. A gyanakvó állam könnyen letér a demokratikus útról, míg oda vissza nem találva, gyanakvását végül hatalma mindenüvé való kiterjesztésével igyekszik elfojtani. Ha a történelmet elfogadjuk tanítómesternek, akkor belátjuk, hogy ezen az úton megtett minden egyes lépés újabb és újabb gyanút szül.

Mindemellett had említsek meg egy pragmatikus érvet is amellett, hogy az állam miért ne korlátozza a lelkiismereti meggyőződésre kiterjedő vizsgálattal a honvédelmi kötelezettség alternatív teljesítését. Ha az állam tévesen ítéli meg az egyén személyiségét és ennek eredményeként sorozásra kerül olyan is, aki lelkiismereti okból nem fog fegyvert, az nem csupán magát, de bajtársait is könnyen veszélybe sodorhatja.

Csapody Tamás 1999-ben publikált kutatási eredményei azt mutatták ki, hogy a hadkötelesek töredéke kérte a fegyver nélküli szolgálatot. Budapest (18%), és Pest-megye (16%) e tekintetben messze kimagaslik a statisztikákból. Ugyanakkor Jász-Nagykun-Szolnok, és Nógrád-megye (2-2%) a rangsor másik végén található. Az akkori hatóságok a kérvények 1/3-át elutasították, az ügyek 1/4-ben egyéb határozat született.¹⁰

Az állam nem azt az utat választotta, hogy vizsgálja a lelkiismereti indok forrását, avagy azok tényleges megélését, amely alapján engedhetné az alternatív szolgálatot. Standardok helyett olyan kapaszkodókat igyekezett nyújtani a honvédelmi igazgatási szerveknek, amely révén azok alappal következtethettek a lelkiismereti indok alaptalanságára. Az eredeti szabályozás három támpontot nyújtott, úgy, mint: 1. a kérelmező lőfegyvertartási engedéllyel rendelkezik, vagy a kérelem benyújtását megelőző egy évben rendelkezett; 2. a kérelmező engedély nélkül tart, vagy a kérelem beadását megelőző egy évben tartott lőfegyvert, lőszert, vagy robbanóanyagot; 3. A kérelmező olyan személy vagy dolog elleni erőszakos bűncselekményt követett el, illetve más olyan erőszakos magatartást tanúsított, amelyből alaposan lehet arra következtetni, hogy a katonai szolgálat teljesítése lelkiismereti meggyőződésével nem lehet ellentétes.

A kérelem benyújtásakor engedéllyel, vagy anélkül tartott lőfegyver természetes módon utalhat arra, hogy a kérelmezőnek a fegyveres szolgálat valójában nem jelent elviselhetetlen lelki terhet. Ugyanakkor figyelmen kívül hagyta a szabályozás azt, hogy a fegyvertartásnak vannak olyan formái, amelyek nem eshetnek azonos megítélés alá a katonai fegyverhasználattal. Ilyen többek között a vadász, vagy a sportcélú fegyvertartás. Mivel ezt a körülményt a jogalkotó figyelmen kívül hagyta, az AB a már hivatkozott határozatában alappal állapította meg, hogy aránytalan a lelkiismereti szabadság fegyvertartásra tekintettel történő korlátozása. Mindezek mellett meg kell jegyezzük, hogy a korábban tartott fegy-

¹⁰ Csapody Tamás i.m. Polgári szolgálat 83. o

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

ver, vagy korábban elkövetett bűncselekmény végképp nem vezethet olyan logikai következtetésre mint a kérelem benyújtásakor tartott fegyver, mert ez a fajta szabályozás nem ismeri el az egyén jogát arra, hogy lelkiismereti meggyőződését szabadon változtassa meg. Ez a koncepció mintegy tagadta a lehetőségét annak, hogy az ember élete során változhat, értékrendjén változtathat.

Külön kérdést vethet fel, hogy az egyén nyilatkozata alkalmas-e arra, hogy lelkiismereti meggyőződését az állam nyilván tartsa. A már hivatkozott határozatában az AB helyeselehetően mutatott rá arra, hogy az alternatív szolgálat lehetősége nem alanyi jogon jár, hanem az állam megfelelő feltételek fennállása esetén biztosítja annak gyakorlását. A feltételek igazolásának más módja nemigen lehet, mint az egyén nyilatkozata. Ez esetben pedig az adatkezelés célja tényleges módon az egyén által kért jog gyakorlásának a biztosítása. Amennyiben ezt valaki személyiségi jogot sértőnek tartja, abban az esetben lehetősége volt – és jelenleg is van – arra, hogy nyilatkozatot egyáltalán ne tegyen, hiszen csak azoknak kell(ett) nyilatkozniuk, akik jogukkal élni kíván(tak).

Az adatkezelésre vonatkozó szabályok nem tartalmaztak olyan rendelkezést, amely szerint az alternatív szolgálat teljesítése után a nyilvántartott adatok megsemmisítésre kerültek volna. Ennek oka abban keresendő, hogy az adatkezelés célja nem szűnt meg a kötelező szolgálati idő leteltével, hanem egész addig fennállt, amíg a személy hadkötelessége is.

A jelenleg hatályos HMH tv. lényegét tekintve fenntartotta a fegyver nélküli szolgálat lehetőségét, ugyanakkor nem ismeri el a polgári szolgálatot. Ennek oka egyfelől abban keresendő, hogy ezen utóbbi létjogosultsága a békeidőszaki sorköteles katonasággal együtt megszűnt. Másfelől pedig a jelenlegi szabályozás szakítva a liberális eszmékkel a honvédelmi kötelezettség konzervatívabb értelmezését fogadja el. A jelenlegi jogi szabályozás elismeri a korábbi polgári szolgálatot, azzal, hogy akik ilyen szolgálatot teljesítettek, azok mentesek egy esetleges behívás alól. Ugyanakkor azzal, hogy a behívásra kerülők köréből kiemeli őket, a jogalkotó olyan szabályozást választ, amely látszólag nem ismeri el az egyén jogát arra, hogy változtasson lelkiismereti meggyőződésén. Azért csupán látszólag, mert szemben a Hvt-vel a jelenlegi szabályozás nem zárja ki annak lehetőségét, hogy aki egyszer az alternatív szolgálatot választotta, az korábbi álláspontját felülvizsgálva fegyveres szolgálatot lásson el. A haderő jelenlegi szerepéből eredően ez békében, illetve rendkívüli állapotban és megelőző védelmi helyzetben egyaránt az önkéntes jelentkezés lehetőségében ölt testet.

A fegyver nélküli katonai szolgálat célja a Honvédség fegyverhasználat nélküli feladataiban történő közreműködés és az ehhez szükséges felkészítés. Mindez olyan katonai jellegű szolgálatot jelent, amely a Honvédség kötelékében kerül végrehajtásra, de nem jár fegyverhasználatlal. Ilyen lehet az egészségügyi szolgálat, vagy egyes műszaki szolgálatok. A hangsúly azon van, hogy a szolgálat ellátására a katonai szervezeten belül, katonai beosztás betöltésével kerül sor. Mivel a fegyver nélkül szolgáló lényegesen kiszolgáltatottabb helyzetben van, mint fegyveres társai, ezért a parancsnoknak törekednie kell arra,

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

hogy a fegyver nélküli katonai szolgálatot teljesítő katonát a fegyveres érintkezésből kivonja.

Az egyetlen érdemi változás az, hogy a HMH tv-ből kikerültek azok a támpontok, amelyek korábban orientálták a honvédelmi igazgatás szerveit arra nézve, hogy a kérelmező megalapozatlanul hivatkozott-e lelkiismereti indokra. Ennek megfelelően jelenleg teljes az állami diszkréció annak megítélésében, hogy mikor tekinthető megalapozatlannak a lelkiismereti indokra való hivatkozás. Úgy véljük ezzel túl széles lehetőség nyílt a jogalkalmazó előtt ahhoz, hogy a hadköteles lelkiismereti jogát korlátozza. Azzal, hogy a diszkréció határai sem kerültek kijelölésre, tulajdonképpen parttalanná válhat a jogkorlátozás, ami alkalmas lehet az aránytalanság megállapítására.

A szabályozás mögött egyértelmű a jogalkotói szándék: háborús veszély esetén a lehető legtöbb fegyveres katonát a hon védelmének szolgálatába kell állítani. Ez a törekvés méltányolható, hiszen az állam egyik legfőbb kötelessége területi integritásának megóvása. Ez valamennyi polgárának érdekét egyaránt szolgálja. Ugyanakkor mégsem tudjuk elfogadni azt, hogy az állam gyakorlatilag korlátlan beavatkozást biztosít az egyén magánszférájába. A demokratikus értékrendhez lényegesen közelebb állónak tartanánk, ha az állami döntés keretei kijelölésre kerültek volna.

A polgári szolgálat lehetőségének hiánya felveti annak kérdését, hogy háborús veszélyhelyzetben történő sorozással sérül-e azok lelkiismereti szabadsága, akik belső meggyőződésükkel a katonai szervezetben való szolgálat semmilyen formáját nem tudják összeegyeztetni. Mivel az Alaptörvény – a korábbi Alkotmánnyal ellentétben – nem ismeri a polgári szolgálatot, ezért ennek a szolgálati formának expressis verbis írott alkotmányos alapjai nincsenek. A kérdés eldöntéséhez azt vesszük alapul, hogy a korábban polgári szolgálatot teljesítettek menetesek a behívás alól.¹¹ Ennek megfelelően fennállhat az a helyzet, hogy ugyanazon lelkiismereti meggyőződést valló, különböző életkorúak közül az, aki korábban békeidőben polgári szolgálatot látott el, háborús veszély esetén mentes a bevonulás alól, szemben azzal, aki korábban nem látott el ilyen jellegű szolgálatot. Kettőjük között a lényegi különbség nem az, hogy egyikük ellátott, a másikuk pedig nem látott el korábban polgári szolgálatot, hanem egyedül az életkor, amelynél fogva a fiatalabbnak nem volt szüksége arra, hogy lelkiismereti konfliktusát a polgári szolgálat választásával oldja fel, mert ő már nem esett a békeidőszaki általános hadkötelezettség alá. Ennek megfelelően a lelkiismereti jog szempontjából mindkét személy azonos helyzetben van, hiszen azonos meggyőződést követnek. A jogalkotó mégis különbséget tett közöttük, pusztán azon az alapon, hogy egyikük látott el korábban polgári szolgálatot, a másikuk pedig nem, mert erre lehetősége sem volt. Afelől kétség nem merülhet fel, hogy ezáltal kedvezőtlenebb helyzetbe kerül az, aki nem látott el korábban polgári szolgálatot. Ő arra kényszerül, hogy lelkiismereti meggyőződésével ellentétes módon belépjen a katonai szervezetbe és ott lásson el szolgálatot. Álláspontunk szerint azonos lelkiismereti meggyőződést vallók között meglévő életkori különbség nem szolgálhat a hátrányos megkülönböztetés alapjául. Min-

¹¹ HMH tv. 5. § (4) bekezdés j) pont

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

dezekért úgy látjuk, hogy a jogalkotónak alkotmányos kötelezettsége szabályozni a polgári szolgálatot.

De lege ferende úgy véljük a polgári szolgálatot választók számára is lenne lehetőség háborús helyzetben honvédelmi kötelezettségeik teljesítésére a polgári védelmi kötelezettség keretein belül. A fegyveres összeütközés idején szükséges polgári védelmi feladatok ellátásának célja a lakosság életének megóvása, az életben maradás feltételeinek biztosítása, valamint az állampolgárok felkészítése azok hatásának leküzdésére és a túlélés feltételeinek megteremtésére.

A polgári védelmi kötelezettség alapján létrehozott polgári védelmi szervezetek humanitárius feladatokat látnak el, fegyveres vagy súlyos erőszakos cselekmények elhárítására nem használhatók fel. A polgári védelmi szervezetek egy része kívül esik a Honvédség, illetve bármely más fegyveres szerv keretein, ezért nem okozhat lelkiismeret konfliktust a fegyveres szervnél teljesített szolgálat. Vagyis a fegyver nélküli katonai szolgálat mellett megjelenhetne a polgári szolgálat is, melynek teljesítési helye a polgári védelmi szervezet lehetne. Ennek további indokát szolgáltatja, hogy a HMH tv. a honvédelmi kötelezettség körében szabályozza a polgári védelmi kötelezettséget, a polgári védelem szervezetrendszerét pedig a katasztrófa törvény szabályozza oly módon, hogy irányításukat a Katasztrófavédelem Országos parancsnokának kezébe telepíti.

4. NEMZETKÖZI STANDARDOK

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése (The Parliamentary Assembly of the Council of Europe továbbiakban: PACE) már 1967-ben a 337. számú állásfoglalásában kialakította azt az alapelvet, hogy a katonai szolgálatra kötelezettnek alanyi jogot kell biztosítani a szolgálat lelkiismereti okból történő megtagadáshoz. A PACE szerint ez egyenesen következik az Európai Emberi Jogi Egyezmény¹² 9. cikkéből. 2001-ben a PACE e tárgykörben újabb állásfoglalást adott ki, amely szerint a lelkiismereti okból történő elutasítás alapvető elemét képezi a lelkiismereti, gondolati és vallásszabadságnak. A 2006-ban elfogadott 53. számú állásfoglalás a fegyveres erők tagjainak emberi jogaival kapcsolatban kifejti, hogy olyan jogszabályokat kell bevezetni, amelyek biztosítják a jogot arra, hogy a katona kötelezettet lelkiismereti okból szolgálat megtagadóként bejegyezzék.

Az Európai Unió Parlamentjének határozatában visszaköszönnek a PACE állásfoglalások, amikor arra az elvi alapra helyezkednek, hogy a lelkiismereti okból történő megtagadás részét képezi a lelkiismereti, gondolati és vallásszabadságnak.¹³

A ENSZ Emberi Jogi Bizottsága 1987-ben 1946 számú kiadott állásfoglalásokban felhívta a tagállamokat arra, hogy tartózkodjanak a lelkiismereti okból szolgálat megtagadók bebörtönzésétől. 1989-ben a Bizottság egy lépéssel tovább ment és az 1959. számú

¹² 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv

¹³ 1983. február 7., 1989. október 13., 1993. március 11., 1994. január 19.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

állásfoglalásában elismeri, hogy a lelkiismereti okból történő szolgálatmegtagadás a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (továbbiakban: PPJNE) 18. cikkével összhangban a lelkiismereti, gondolati és vallásszabadság gyakorlásának legitim eszöke. Az ENSZ vizsgálta azt is, hogy a kötelező katonai szolgálat, avagy annak helyébe lépő civil szolgálat nem ütközik-e a kényszermunka tilalmába. Az ENSZ közgyűlés XXI. ülészakán elfogadott 2200. számú határozatában kifejti, hogy sem a katonai szolgálat, sem pedig a helyébe lépő polgári szolgálat nem sérti a kényszermunka tilalmát.¹⁴ A döntés alapját képező PPJNE 8. cikk 3. c) ii) alpontjából tehát nem vezethető le a szolgálatmegtagadás joga. Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa (továbbiakban: ENSZ EJT) első alkalommal obiter dictum-ként ugyan, de 1991-ben elfogadta azt az érvelést, hogy a szolgálatmegtagadás levezethető a PPJNE 18. cikkelyéből.¹⁵

Később a Yeo-Bum Yoon v. Koreai Köztársaság és a Myung-Jin Choi v. Koreai Köztársaság ügyben az ENSZ EJT már azt az álláspontot fogadta el, hogy a kérelmezők elítélése korlátozta őket abban, hogy vallásukat és hitüket kimutassák. Ennek megfelelően azt kellett vizsgálgják, hogy a korlátozás levezethető-e a PPJNE 18. cikkéből.¹⁶ Az ENSZ EJT végül arra az álláspontra helyezkedett, hogy az egyezményben megfogalmazott korlátozások szempontjából szükségtelen volt kérelmezők vallásszabadságának csorbítása.

5. AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK GYAKORLATA

5.1 VAHAN BAJATJAN VS. ARMENIA¹⁷

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) 2011. július 07-én hozott ítéletet Vahan Bajatjan és társai ügyében. A kérelmezők az EJEB-hez fordultak Örményországgal szemben, mert ott az alternatív szolgálat 2004-et megelőző időben a katonai szolgálat megtagadása még akkor is bűncselekménynek minősült, ha annak oka lelkiismereti meggyőződés volt. Miután Bajatjan vallási okokra hivatkozva megtagadta a szolgálatot (miniszterhez írt levelében azonban vállalta volna a polgári szolgálatot) vele szemben 2002-ben vádat emeltek, majd a következő év januárjában elítélték. Az Örmény Köztársaság akkori Alkotmánya alapján mindenkinek joga volt a gondolati lelkiismereti és vallásszabadságra. Az alapvető jogokat csak törvényben lehet korlátozni, ha az állam védelme (sic!), a köz-

¹⁴ A döntés összhangban a van a Polgári és politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 8. cikk 3. c) ii) alpontjával, amely elvi élel szögezi le, hogy nem lehet kényszer, vagy kötelező munkának tekinteni „a katonai jellegű szolgálatot és olyan országokban, ahol a katonai szolgálat lelkiismereti okokból történő megtagadása lehetővé van téve, a köz javára végzett olyan szolgálatot, amelyet a törvény a katonai szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadó személyektől megkövetel;”

¹⁵ 446/1991. állásfoglalás

¹⁶ PPJNE 18. cikk 3. pont: „A vallás vagy meggyőződés kinyilvánításának szabadságát csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek a közbiztonság, a rend, a közegészség, az erkölcs, vagy mások alapvető jogai és szabadságai védelmének érdekében szükségesek.”

¹⁷ European Court of Human Rights application 23459/03. Bayatyan v. Armenia
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx#{\"display\":\[\"1\"\],\"dmdocnumber\":\[\"887961\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx#{\)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

biztonság, a közrend, a közegészségügy, a közerkölcs, vagy mások jogának, becsületének, jó hírnevének védelme azt megkívánta. Ugyanakkor az Örmény Köztársaság védelmében minden polgárnak az előírt törvényes rend alapján részt kellett vállalnia.

Az örmény büntetőjogszabályok pedig szabadságvesztéssel rendelték büntetni a katonai behívás alóli kibúvást. A honvédelmi törvény az alábbi lehetőségeket biztosította a behívás alól. 1. annak oka egészségügyi alkalmatlanság, 2. a kötelezettnek valamely szülője, testvére életét vesztette Örményország védelme érdekében, vagy az Örmény Hadseeregben, illetve más csapatoknál és ő az egyetlen fiúgyermek a családban, 3. Kormányrendelet alapján, 4. az örmény állampolgárság megszerzése előtt külföldi fegyveres erőknél teljesített szolgálatot, 5. tudományos fokozattal rendelkezik, vagy különleges tudományos, illetve oktatási tevékenységet végez.

Az örmény egyházügyi törvény alapján az állampolgári kötelezettségek teljesítése során nem lehet különbséget tenni a vallási szervezetek tagjai és az összes többi ember között, vagyis a kötelezettségek lelkiismereti, vagy vallási meggyőződésre tekintet nélkül egyaránt terhelnek mindenkit. Ugyanakkor a törvény elismerte annak lehetőségét, hogy az állampolgári kötelezettség konfliktusba kerülhet a vallási meggyőződéssel. Erre az esetre egyedi ügyekben a jogalkotó a kötelezettség teljesítése érdekében lehetővé tette a konfliktus feloldását az állam és a vallási szervezetek közötti kölcsönös megállapodással.

Az alternatív szolgálatokat szabályzó, 2004-ben hatályba lépett törvény értelmében a lelkiismereti, vagy vallásos meggyőződés alapján választhatóvá vált az alternatív szolgálat, amely felváltotta a kötelező katonai szolgálatot. Ez a szolgálat egyfelől nem lehet megalázó jellegű, másfelől pedig nem lehet olyan, amely harci feladat végrehajtásával, fegyverek használatával, szállításával, vagy karbantartásával járna. Ugyanakkor az alternatív szolgálat bevezetése óta eltelt időben sem vált megoldottá a polgári szolgálat kérdése. De jure létezett a polgári szolgálat intézménye, de facto azonban a hadsereg irányítása és felügyelete mellett lehetett ellátni, még akkor is, ha arra polgári intézményben került sor. A hadsereg irányítása alól kivont polgári szolgálat intézményére 2013-ig várni kellett.

Az EJEB a Bajatjan ügyben kifejtette, hogy Európai Emberi Jogi Egyezmény 9. cikkének értelmezése során figyelemmel kell lenni a 4. cikk 3. pontjára,^{18,19} vagyis a polgári szolgálat létét a nemzetközi egyezmény is elismeri, mint olyat, amely lelkiismereti meggyő-

¹⁸ Európai Emberi Jogi Egyezmény 9. cikk: „1. Mindenkinek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát. 2. A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek.”

¹⁹ 4. cikk: 3. pont b) alpont „E Cikk szempontjából a „kényszer- vagy kötelező munka” kifejezés nem foglalja magában a katonai jellegű szolgálatot, illetőleg a katonai szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadó személyek esetében olyan országokban, amelyekben ezt elismerik, a kötelező katonai szolgálat helyett megkívánt szolgálatot;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

ződésből választható a katonai szolgálat helyett. Ennek megfelelően az egyezmény alapján nem vezethető le olyan szabályozás, amely mentesít az állampolgári kötelezettség alól. Vagyis önmagában a kötelező katonai szolgálat nem egyezményesítő.

Ugyanakkor arra mutatott rá a Bíróság, hogy szükséges a jogfejlesztés annak érdekében, hogy megfeleljenek a gyakorlati kihívásoknak. Ezért került sor a 9. és 4. cikk egymásra tekintettel történő értelmezésére. Ebből az értelmezésből pedig az következik, hogy azon személyeknek sérül a választás szabadságához fűződő joga, akik a kötelező szolgálat helyett nem választhatják az alternatív szolgálatokat. Önmagában ugyan a 9. cikk nem ismeri el és nem is tilalmazza a megtagadás jogát. Viszont az elmúlt évtizedekben az Európa Tanács tagállamai között általánossá vált az a gyakorlat, hogy az állam biztosítja az alternatív szolgálat lehetőségét. Többek között ezért is változtatott a Bíróság a korábbi joggyakorlatán. A másik fő indok az volt, hogy az ENSZ EJT gyakorlatával kívánták összhangba hozni az európai gyakorlatot. Mindezek alapján végül úgy érvelt a Bíróság, hogy egy súlyos és leküzdhetetlen belső konfliktus elegendően komoly érv a szolgálat megtagadásához. Ugyanakkor az állam a vallási választás jogát korlátozhatja, ha arra nyomós társadalmi szükséglet kellő alapot szolgáltat.

Békeidőben a vallásszabadság korlátozásának indokaként nehéz nyomós társadalmi szükségletet felmutatni, ugyanakkor a háborús veszély, amikor a magyar jogban is feléled a sorozás intézménye már szolgáltatni erre kellő alapot.

5.2. BULDU AND OTHER V. TURKEY²⁰

Az EJEB 2014. június 03-án hozott ítéletet Case Buldu és társai ügyében. A kérelmezők azért fordultak az EJEB-hez, mert Törökország egyáltalán nem ismeri el az alternatív katonai szolgálat lehetőségét, ugyanakkor minden felnőtt korú török állampolgár köteles katonai szolgálatot teljesíteni.

Case Buldut többször sorozásra rendelték, melynek ő vagy nem tett eleget, vagy vele szemben hatósági kényszert alkalmazva megjelent ugyan a sorozáson, de azt követően nem volt hajlandó szolgálatot teljesíteni. Emiatt őt a török hatóságok folyamatosan eljárás alá vontak, melynek eredményeként több alkalommal elítélték, mint katonai szolgálatmegtagadót. Buldu minden esetben saját vallásos meggyőződésére hivatkozott, amely nem engedi meg számára a katonai szolgálatot. Ugyanakkor jelezte, hogy alternatív szolgálatot hajlandó lenne ellátni. Mivel a török törvények ezt a jogintézményt nem ismerték, ezért erre de jure lehetősége nem volt.

Az EJEB döntésében hivatkozott a Bajatjan ügyre és megismételte, hogy súlyos és leküzdhetetlen lelkiismereti indok alapul szolgálhat arra, hogy valaki megtagadja a katonai szolgálatot. Ezzel szemben pedig az államnak nyomós társadalmi szükségletet kell igazol-

²⁰ European Court of Human Rights application 14017/08 Case Buldu and other v. Turkey [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["buldu"\],"display":\[2\],"languageisocode":\["FRA"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-144352"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

2014. VII. évfolyam 3. szám

nia ahhoz, hogy korlátozza az egyén lelkiismereti szabadságát. Buldu lelkiismereti meggyőződésének komolysága nem hagyott maga után kívánnivalót, hiszen – mint mutatott a rá a bíróság – több alkalommal szenvedett el inkább büntetést, mintsem, hogy katonai szolgálatot lásson el. Ezzel szemben az állam nem tudott kellően súlyos társadalmi indokot felsorakoztatni, amely magyarázta volna az alternatív katonai szolgálat hiányát, illetve a tényleges szolgálatmegtagadókkal szembeni büntető intézkedéseket.

Mindamellett, hogy az EJEB álláspontja szerint indokolatlanul sérült a kérelmező vallásszabadsághoz való joga, az állam megvalósította az Egyezmény 3. cikkébe ütköző kínzást is azzal, hogy a folyamatos hatósági eljárások miatt jelentősen romlottak a kérelmező életkörülményei.

Kulcsszavak: alternatív szolgálat, vallásszabadság, lelkiismereti, gondolati- és vallásszabadság, polgári szolgálat, fegyver nélküli szolgálat

Keywords: alternative service, freedom of religion, freedom of thought, conscience and religion, civil service, service without weapon

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Lakatos László: Honvédelmi igazgatás Nemzeti Közszerológati Egyetem Bp. 2012.
2. Dezső László: Bevezetés a katonai lelkigondozásba I. könyv Pápa 1941.
3. Waldo W. Burchard: Role conflicts os military chaplains American Sociological review Vol 19. No. 5. oct. 1954.
4. Csapody Tamás: A polgári szolgálat Magyarországon Valóság 1999. 42.-évf 10.
5. ENSZ Emberi Jogi Bizottság 1993. március 8. 49. ülésének jegyzőkönyve, E/CN.4/1993/L.107, illetve EP határozata az emberi jogok tiszteletben tartásáról az Európai Közösségben (A3-0025/92)
6. European Court of Human Rights application 23459/03. Bayatyan v. Armenia
7. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx#{"display":\["1"\],"dmdocnumber":\["887961"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng-press/pages/search.aspx#{)
8. European Court of Human Rights application 14017/08 Case Buldu and other v. Turkey
9. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{"fulltext":\["buldu"\],"display":\["2"\],"languagecode":\["FRA"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-144352"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{)